

THE TRAUMATIC EFFECT OF DIVORCE ON CHILDREN

Burakhan BARS *

*Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Psikoloji Ana Bilim Dalı, burakhanbars@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-8656-5659

Received Date: 25.12.2021 Revised Date:03.01.2022 Accepted Date:09.01.2022

Copyright © 2022 Burakhan BARS. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

Legally, divorce is simply the termination of the marriage contract. However, when evaluated from the spiritual point of view, the breakdown of family unity is a complex phenomenon that causes the family to split or break up completely and can shake all family members and even those in the immediate environment. Children are the most affected by this process. Divorce potentially brings along a series of changes that will seriously affect the development of children, and in this sense, it is defined as a trauma for the child. In this study, it is aimed to decipher the relationship between divorce and the child and to reveal how much the child is affected by the divorce and whether it has traumatic effects as a result of this deciphering. Questionnaire-interview technique and childhood trauma scale were used within the scope of the study, and support was received from 100 families and 174 children. According to the findings, the relationship between the trauma scale total scores of the participants and the education level was statistically significantly higher in high school students compared to primary and secondary school students, according to the Kruskal Wallis test results. In addition, according to Kruskal Wallis test results, the relationship between total trauma scale scores and substance use was statistically significantly higher in smokers compared to non-substance users. In addition, according to the relationship between the total scores of the trauma scale and the place where the parents will stay after divorce, it was statistically significantly higher in children who wanted to stay with their mother after divorce compared to children who wanted to stay with their father or with others. As a result, it has been determined that divorce has a heavy effect on children, and this effect has been found to be traumatic.

Keywords: Trauma, divorce, child, parents

BOŞANMANIN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ TRAVMATİK ETKİSİ

ÖZET

Hukuki anlamda boşanma, basit manada evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak, ruhsal acıdan değerlendirildiğinde aile birliğinin bozulması, ailenin bölünmesine ya da bütünüyle dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini hatta yakın çevredeki kişileri dahi sarsabilen karmaşık bir olgudur. Bu süreçten en çok etkilenenler çocuklardır. Boşanma potansiyel olarak çocukların gelişimlerini ciddi bir biçimde etkileyecek bir dizi değişikliği de beraberinde getirmektedir ve bu anlamda çocuk için bir travma olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada boşanma ve çocuk arasındaki ilişkinin deşifre edilmesi ve bu deşifre sonucu çocuğun boşanmadan ne kadar etkilendiğinin ve travmatik etkilerinin olup olmadığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında anket-mülakat tekniği ve çocukluk çağı travma ölçeği kullanılmış, 100 aile ve 174 çocuktan destek alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre lisede okuyanlarda ilkökul ve ortaokulda okuyanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır.

Bunun yanında Travma ölçeği toplam puanları ile madde kullanımı arasındaki ilişkinin Kruskal Wallis testi sonuçlarına göre sigara kullananlarda madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve babanın boşandığında kalacakları yer arasındaki ilişkiye göre boşanma sonrasında annesinde kalmak isteyen çocuklarda babasıyla ya da başkalarıyla kalmak isteyen çocuklara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Sonuç olarak, boşanmanın çocuklar üzerinde ağır bir etkisinin olduğu tespit edilmiş olup bu etkinin travma niteliği taşıdığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Travma, boşanma, çocuk, anne-baba

1. Giriş

Evlilik, Türk toplumunda yapısı itibarıyla ailenin hukuki yapısı için oldukça öneme sahip sosyal sistemler arasındadır. Evlilik, dostluk, uyum ve aşk gibi kuvvetli temeller üzerine tesis edilmektedir. Aile bireylerinin tutum ve duygularındaki beraberlik ve aileyi ayakta tutma gayretleri, aile birliğinin korunmasını, hayatta kalmasını, amaç ve rollerine ulaşmasını olası kılmaktadır (Kuc, Karduz ve Ercan, 2019). Evlilik sözleşmesiyle kurulan aile, modern dönemin toplumsal yapısındaki değişimlere paralel olarak dönüşüme uğramaktadır. Modernite ile beraber ailenin tanımı da değişmiş, eşlerin köken ailesi, aile kurumunun yapısal, biçimsel ve işlevsel dinamikleri ile aile içindeki ilişki açısından toplumu bir devletten diğerine hızlı bir biçimde dönüştürmüştür (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012).

Kişisel arzuların belirgin hale geldiği bu çağda evliliklerde ailenin birlik ve devamlılığı için baskı azalmaktadır. Aksine modern toplumlar, evlilikte sıkıntıya girdikleri zaman, bireylere sorunların üstesinden gelmeleri adına birtakım olanaklar yollar sunmaktadır. Söz konusu olanaklardan biri de boşanmadır (Engelhardt, Trappe ve Dronkers, 2002). Literatürde boşanma, evliliğin evli çiftin beklentilerini karşılamaması halinde yasal yollardan yararlanılarak evlilik kurumunun sonlandırılması olarak tanımlanmaktadır (Can ve Aksu, 2016). Ne var ki boşanma toplumsal bir problem olup aile bireylerinin dağılması ve yıkılmasında kayda değer bir etken olarak görülmektedir (Al Qaisi ve Al Majali, 2003).

Boşanma insanlığa zarar verirken beşeri ve sosyal sermayeyi de tüketmektedir. Boşanmada sosyal ve kültürel statünün tersine çevrilmesi, kültürel bir devrimden başka bir şey değildir. Sadece birkaç kuşak önce, Türk kültürü boşanmayı skandal olarak nitelendirirken, günümüzde hukuk, davranış ve kültür bu durumu gayet normal karşılamaktadır (Yıldırım, 2004). Boşanma ayrıca aileyi ve çocuklar ile ebeveynler arasındaki ilişkiyi kalıcı olarak zayıflatır. Sıklıkla uyuşmazlık yönetimi yöntemlerine, sosyal yeterliliğin azalmasına, çocuklar için yaşam kalitesinin düşmesine ve genç yetişkinler için erkeklik veya kadınlık duygusunun azalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda flört etmede daha fazla soruna, daha fazla birlikte yaşama, daha fazla boşanma olasılığına, daha sonraki yaşamda daha yüksek boşanma beklentilerine ve çocuk sahibi olma isteğinin azalmasına neden olur. Pennsylvania Eyalet Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü Paul Amato bunu şöyle özetlemektedir: “Boşanma, ebeveyn-çocuk ilişkisinde bozulmalara, eski eşler arasında devam eden anlaşmazlıklara, duygusal destek kaybına, ekonomik zorluklara ve diğer olumsuz yaşam olaylarının sayısında artışa yol açar.” (Akt: Bastais ve Mortelmans, 2016).

Bazı münferit durumlarda bazı bireylere fayda sağladığı gösterilebilse de, genel olarak bireyin yaşam kalitesinde geçici bir düşüşe yol açarken bazılarını asla tam olarak iyileşemeyecekleri bir yola sokmaktadır. Söz konusu kişiler arasında çocuklar gelmektedir. Her yıl dünyada milyonlarca çocuk ebeveynlerinin boşanmasına maruz

kalmaktadır. Türkiye’de ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2020 yılında boşanan çiftlerin sayısı 135 bin 22 olmuştur (TÜİK, 2021).

Boşanmanın çocukların kalpleri, zihinleri ve ruhları üzerindeki etkisi, hafiften şiddetliye, görünüşte küçükten gözlemlenebilir derecede önemliye ve kısa vadeden uzun vadeye kadar değişir. Belirli bir çocuğun nasıl etkileneceğini veya ne ölçüde etkileneceğini tahmin etmenin bir yolu yoktur ancak boşanmanın toplumsal etkilerini ve çocuk grubunun bir grup olarak nasıl etkileneceğini tahmin etmek mümkündür. Bu etkiler hem çok sayıda hem de ciddidir (Yıldırım ve Pendergast, 2020).

Boşanma konusunda ebeveyn çatışmasının çocuklar üzerindeki etkileri çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Sürekli çatışmaya maruz kaldıklarında, çocuklar dünya hakkında daha rahatsız edici bir görüş edindikleri için mücadele ederler ve bu değişen dünya görüşü, çocuklar ebeveynlerinin çatışma tarzlarını öğrenip içselleştirdikçe gelecekteki ilişkilerinde zorluklara yol açabilir (Tomcikova vd., 2009; Beckmeyer, Coleman ve Ganong, 2014).

Çalışmalar, boşanmalar ebeveynler arasındaki çatışma miktarını etkili bir şekilde azalttığından daha önce yaşanan çatışmanın olumsuz etkilerinin azaltılabileceğini göstermiştir (Dronkers ve Härkönen, 2008). Ebeveynler boşandıklarında, ilişkilerinde daha az çatışma olması için önlemler alırlarsa, önceki çatışmalar nedeniyle çocukları üzerindeki olumsuz etkileri ortadan kaldıracırlar (Bierman, Fazio ve Milkie, 2006).

Boşanma olgusuyla Türkiye’de günümüzde aşırı yaygın olan bir konu olarak karşılaşılmaktadır. Ebeveynler halledilmesi muhtemel sebeplerden ya da derin yaralar nedeniyle ayrılabilirler. Bu sebeple de çocuklar henüz küçük yaşta kendilerinden büyük tercihler yapmak zorunda kalabilmektedirler. Çocuğun kimde kalacağı veya kimi tercih edeceği, mahkemenin çocuğu kime vereceği gibi sorular ebeveynleri meşgul ettiği gibi çocukların da zihinlerini bulandırabilmektedir.

Durum sadece bunlarla da kalmayarak boşanmanın etkileri çocuğun hem sosyal hem eğitim hem de gelecek yaşantısına yansıyabilmektedir. Taraflar hem annelik hem babalık rolünü üstlenebilirler. Ne var ki çocukların annenin veya babanın yokluğunu tam anlamıyla anlamada zorluk çektikleri görülmektedir. Çünkü çocuklar bazı şeyleri söyleyemez, ifade edemez ve bazı şeyleri içine atabilir. Bu içe atılanlar zaman içinde ortaya çıkabilir. Boşanma sürecinden en çok etkilenen tarafın çocuklar olması toplumun temelini sarsmakta ve bu nedenle de üzerinde derin çalışmaların yapılması gereken önemli bir konu olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (Akyüz, 1993).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki travmatik etkileri adlı bu çalışmada, anne babaların boşanma süreçlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve bu ilerlemeden çocukların olumsuz etkilenmemesi veya etkileneceklerse bile bu etkinin minimize edilmesi gerektiği hakkındadır. Girişin ardından, makale şu şekilde bölümlere ayrılmıştır. Öncelikle boşanmanın sebepleri, boşanma kararı almadan dikkat edilmesi gerekenler, boşanmanın etkileri (boşanmanın çocuklar üzerindeki psiko-sosyal etkileri, boşanmanın çocuğun eğitim hayatına etkileri) ve travma ele alınacaktır. Sonrasında ise çalışma kapsamında araştırmaya ilişkin detaylı bilgiler verilerek elde edilen bulgular yorumlanacaktır.

2. Boşanmanın Sebepleri

Boşanmanın, niçin gitgide yaygınlaştığı sorusunu yanıtlamak çok da basit değildir. Ne var ki Giddens (2000) tarafından işaret edildiği üzere, bu konuda önemli sosyal değişimlerle bağlantılı birtakım etkenlerden söz edilebilir. Örnek vermek gerekirse, çok düşük orandaki varlıklı insanlar haricinde, evlilik artık statü ve mülkiyetin nesilden nesile aktarılması isteğiyle çok da ilişkili değildir. Kadınların ekonomik açıdan

daha bağımsız hale gelmesiyle, evlilik eskisine oranla giderek daha az zorunlu bir ekonomik ortaklık olarak görülmeye başlanmıştır (Aktaran: Yıldırım, 2004).

Boşanmanın birçok sebebi olmakla birlikte en yaygın olanları; küresel ve toplumsal değişiklikler, gelişen teknoloji, ekonomik koşullar, sosyokültürel çevre ve bireylerin bakış açıları, kişiler arası beklentiler ve kıyaslamalar belli başlı boşanma sebepleri olarak ifade edilebilir. Bu sebepler ayrı gibi gözükse de aslında birbirleriyle bağlantılıdır (Bilici, 2014).

Bireyi merkeze alan hayat anlayışı, zamanla küresel bir boyut kazanmış ve toplumsal değişikliklere sebep olmuştur. Toplumdaki aile ve değerlere yönelik düzeni sağlayan yasal, ahlaki ve sosyal kısıtlamalar daha da aza indirgenmiş hatta göz ardı edilmeye başlanmıştır. Sosyokültürel değişim geleneksel aile anlayışının dışına çıkarak bireyi farklı aile modellerine özendirmiştir. Evliliğin içeriği, amacı ve işlevi değişmiştir. Yeni aile modelleri ile çocuk sayısı azalmış ya da hiç çocuk yapılmamıştır. Aile kurmanın amacı toplumsal sürekliliği ve ahlaki değerleri korumak olmaktan çıkıp zevk, heyecan ve haz arayışını tatmin etmek olmuştur. Zor yaşam koşulları her iki eşi de dışarıda çalışmaya mecbur bırakmış ve böylece her iki çift de çalışarak eve yorgun düşmüştür. Bu yorgunluk onların birbirlerine karşı olan sabrını sınamış ve sorumlulukların aksamasına sebep olmuştur. Yaşanan bu olumsuzluklar stresi artırırken bu da boşanmayı tetiklemiştir. Kadınların ekonomik durumunun iyi olması da boşanmayı hızlandıran etkenlerdendir. Çünkü maddi olarak rahat olan kadın, kocasının sıkıntısını veya hareketlerini çekmek zorunda kalmıyor. Böylece boşanma faaliyetini hızlandırabiliyor (Bilici, 2014).

Yapılan araştırmalar en büyük boşanma sebebinin aldatmak olduğuna işaret etmektedir. Grant Thornton adındaki bir araştırma şirketinin İngiltere’de yapmış olduğu araştırmada, boşanmanın en büyük aktörü %75 erkektir. Sebebi ise aldatmaktır. Avrupa toplumlarında boşanma oranının yüksek olması aldatmanın da ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Eurostat Avrupa İstatistik Kurumu’nun verilerine göre; evlilik dışı birlikten meydana gelen çocukların ülkelere göre oranı; İzlanda’da %64, Fransa’da %55, İngiltere’de %47, Almanya’da %33’tür (Bilici, 2014).

Bir eşin bağımlılığı, herhangi bir evliliğe inanılmaz bir yük getirebilir. Eşlerden biri alkol, uyuşturucu, kumar ya da başka bir sorunla ilgili bir bağımlılığa sahip olduğunda diğer eş de acı çekmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde özellikle de işin içine bağımlılık girdiğinde ilk evliliklerin %40 ila %50’si boşanmayla sonuçlanmaktadır (Amato ve Previti, 2003).

Moderniteden postmoderniteye geçiş başta toplumsal değerlerin değişmesine yol açmıştır. Sonuçta aileye atfedilen anlamlarda değişme meydana gelmiştir. Böylelikle bu algılar çözülen bireylerin ortaya çıkmasına, suçluluk, marjinalite meydana getirmesine neden olmuştur (Kara ve Doğan, 2018).

Başka bir unsur ise şiddettir. Şiddet olgusu televizyon programlarında, akşam haberlerinde sık sık şahit olunan bir olaydır. Eşler türlü sebeplerden dolayı kavga edip birbirlerine zarar verebilmektedirler. Bu zarar vermeler, bazen ufak tefek morluk veya çiziklerle bazen de ciddi yaralanmalar, kan kayıpları veya ölümle sonuçlanabilmektedir. Genel olarak şiddeti erkek göstermektedir. Gerek erkeğin eğitim yetersizliği gerek psikolojik rahatsızlıkları gerekse hastalığı veya ekonomik bunalımları erkeği güç gösterisi yaparak rahatlamaya sevk etmektedir. Erkek eve alkol alıp gelmiş ise bu durumu daha da kötüye götürebilmektedir. Dobash ve Dobash yaptıkları çalışmada şiddet mağdurlarının %90 kadınlardan oluştuğunu ifade etmişlerdir (Dobash ve Dobash, 1979). 90 ayrı toplumda araştırma yapmış Levinson’a göre; araştırma yapılan toplumların %85’inde kadınlar kocaları tarafından şiddet görmektedirler (Akt: Dişsiz ve Şahin, 2008).

Boşanmayı masaya yatıran en önemli sebeplerden biri de cinselliktir. Cinsellik biyolojik, psikolojik, sosyal, kişiler arası ve kültürel yönlü çok boyutlu, zevkli karmaşık bir olaydır. Evlilikteki en önemli olay cinselliğin eşler arasında tatmin edici şekilde yaşanmasıdır. Tatmin edilme karşılanmazsa evlilik çekilmez hale gelebilir. Her ne sebeple olursa olsun sürdürmek de mümkün değildir. Genellikle kocanın iktidarsızlığı veya kadını tatmin etme yöntemlerini bilmeyişi, erken boşalma, ten uyuşmazlığı, istemediği bir kişiyle evlenmek zorunda kalması gibi problemler kadının, doğal olarak erkeğinden soğumasına sebep olmuştur. Böyle bir durumda kadından sabır beklemek veya erkeğine katlanmasını beklemek sağlıklı ve doğru bir beklenti olmaz (Abalı, 2006).

Boşanmanın farklı bir sebebi de anlamlandıramamaktır. Evliliği anlamlandırmak, dünya hayatını anlamlandırmaktan geçer. Eğer dünya hayatı anlamlandırılmazsa, evlilik de anlamlandırılmaz ve evlilikle ilgili ortak değerlerde buluşulamaz. Sonrasında dünya egoistleşir ve karşıdakilerden uzaklaşılır (Bilici, 2014).

3. Ebeveynlerin Boşanma Kararı Öncesinde Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Ebeveynlerden birinin veya her ikisinin boşanma kararı almadan önce kendilerine şu soruları sormaları gerekmektedir:

- Evliliğin kurtulması için neler yaptım?
- Elimden gelen her şeyi yaptım mı? İçim rahat mı?
- Beni mutsuz eden sebep evliliğim mi? Bundan emin miyim?
- Boşanma sonrasındaki olaylarla ve yaşantıyla baş edebilir miyim?
- Beni bekleyen problemlere hazır mıyım?
- Çocuk kimde kalacak? Her neticeyi kabullenebilir miyim?
- Çocuk yalnızca benim değil. Bunu kabul ediyor muyum? (Tarhan, 2008).

Bunun yanında, ayrılmasının varsa çocuğuna bir zararının veya olumsuz etkisinin olup olmayacağına dikkat etmesi gerekir. Ayrıldıktan sonra yeterince annelik veya babalık yapabileceğinden emin olması gerekir. İşini, düzenini, sosyal hayatını bu çerçeveler üzerine şekillendirmesi gerekir. Bunlar sorumlu anne-babalar için geçerli ifadeler. Zira anne-baba sorumsuz ise boşandıktan sonra da çocuğunu umursamayabilir. O zaman da hayatını yine kendi istek ve arzularına göre devam ettirir. Kısacası kişinin her şeyi etrafıca ölçüp biçmesi, tartması ve hesaplaması gerekir. Evlilik nasıl ki ciddi bir kararsa boşanma da onun kadar ciddi bir karardır.

4. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Bir evlilik sona erdiğinde, bazı ebeveynler kendilerini “Çocuklar için birlikte kalmalı mıyız?” gibi sorular sorarken bulurlar. Diğer ebeveynler boşanmayı tek seçenekleri olarak görmektedir. Tüm ebeveynlerin aklında yaşam durumlarının geleceğinden velayet düzenlemesinin belirsizliğine kadar pek çok endişe olsa da en çok çocukların boşanmayla nasıl başa çıkacakları konusunda endişelenebilirler. Ebeveynler boşandığında, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri değişebilir. Bazı çocuklar boşanmaya doğal ve anlayışlı bir şekilde tepki verirken, diğer çocuklar geçişle mücadele edebilir. Çocuklar esnektir ve yardımla boşanma geçişi bir krizden ziyade bir uyum olarak deneyimlenebilir. Boşanma durumundaki çocuklar farklılık gösterdiğinden (farklı mizaçlar, farklı yaşlar) boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri de farklılık göstermektedir (Kleinsorge ve Covitz, 2012).

5. Boşanmanın Çocuğa Psiko-Sosyal Etkileri

Amato ve Booth (1997) ve Cooney ve Uhlenberg (1991), boşanmış ailelerde çocukların ebeveynlerinden daha az duygusal, ekonomik ve yararlı yardım aldıklarını bildirmiştir. ABD boşanmanın, yaşamlarında fazlalık yaratan çeşitli psikolojik ve sosyal

zorluklar yaşayan çocukları içerdiğini belirtmiştir. Çocuklarda ise, baş etme güçlüklerinin tehdit edici işaretleri uyku, yemek yeme, artan sıkıntı, üzüntü, korku ve/veya gerileme sorunlarını içerebilmektedir (Desrochers, 2004).

Çocukların, boşanma sürecinden çok fazla etkilendikleri birçok araştırmaya konu olmuştur. Aile, çocuğun sığınağı konumundadır. Bu sığınağın dağılması çocukta derin yaralar açmaktadır. Güven, bağlanma, birliktelik ve beraberlik duyguları aşınmaktadır. Çocuk kendini güvende hissedemezse kaygı başlayacaktır. Kaygı, bir çocuğun psiko-sosyal hayatını olumsuz etkileyecektir. Çocuğun yaşayacağı bu süreci manevi bir atmosferle desteklemek gerekecektir. Boşanma, sadece çocuğu ve ailesini ilgilendiren bir durum değildir. Her çocuk geleceğin teminatıdır. Yarının büyükleridir. Dolayısıyla bir çocuğun psiko-sosyal yaşantısı aynı zamanda devleti de ilgilendirir. Çünkü her çocuk bir aile ve her aile toplumu oluşturan bir yapıdır. Eğer bir çocuğun psiko-sosyal hayatı sağlıklı değilse ailenin de hatta toplumun da psiko-sosyal hayatı tehlikede demektir. Onun için bu zamanlarda çocukların psikolojik hayatını yakından takip edilmesinde hem aile hem toplum hem de devlet açısından fayda vardır.

Manevi hayat yoksunu anne-babaların da boşanma sürecine girdikleri tespit edilmiştir. Böyle ebeveynlerde fedakarlık duygusuna rastlamak çok da mümkün görülmeyebilir. Kişi yalnızca kendisine fedakardır. Bu fedakarsızlık çocuğa da yansır. Elbette ki boşanmak önce çiftleri etkilese de en çok çocukta bir yıkım yaratacaktır. Çünkü çocuğun ailesi dağılmış, anne veya baba uzaklaşmış ya da her ikisi çocuğu ortada bırakıp gitmiş olabilir. Bu durum çocuk için psikolojik problemlere yol açabilir. Boşanma ile birlikte ortaya çıkan travma, ebeveynleri ve çocuğu sarsmaktadır. Çocuk ne olup bittiğini anlamaya çalışmaktadır. Evinin neden değiştiğini, anne veya babanın neden evi terk ettiğini, içinde bulunduğu maddi-manevi sıkıntılarını, içine düştüğü durumu, neden bizim başımıza geldi deyişlerini anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bütün bu sorulara cevap aramak, çocuğun psiko-sosyal yaşamına zarar verecektir. En kötüsü de çocuğun bu olumsuzluklarla ve bu ani değişimlerle nasıl başa çıkacağını bilmemesidir. Elbette çocuğun psiko-sosyal hayatının zarar görmesi, çocuğun eğitim ve okul hayatına da zarar verecektir. Çocuk eğitiminde başarısız olacaktır. Çünkü okula, kafası dalgın, kafası karışık, morali bozuk gidecektir (Bilici, 2014).

6. Boşanmanın Çocuğun Eğitim Hayatına Etkileri

Boşanma, azalan okul başarısı ve performansı ile pozitif ilişkilidir (Kinard ve Reinherz, 1986). Virginia Üniversitesi'nden Daniel Potter, ebeveynleri boşanma yaşayan ilkökul çocuklarının, bozulmamış ailelerden gelen akranlarından hemen daha kötü akademik performans göstermeye başladıklarını bulmuştur. Bu boşluk ilkökul boyunca devam eder. Tek taraflı boşanmaya maruz kalan çocuklar, yetişkinlik döneminde daha az eğitilidir. Çocukların, ebeveynlerinin evliliklerinin bozulması sürecinde daha düşük eğitim beklentileri ve test puanları vardır. Boşanmış ebeveynlerin çocuklarının da not alma ve not ortalamasının daha düşük olması daha olasıdır. Sağlam ailelerdeki lise öğrencileri, boşanmış ailelerden gelenlere göre % 11 daha yüksek not ortalamasına sahiptir. Bir çalışma (ebeveyn eğitimi, ebeveyn mesleği, aile büyüklüğü vb. için kontrol), ebeveynleri boşanmış çocukların, bozulmamış ailelerden gelen çocuklara göre yılın yaklaşık onda yedisi daha az eğitim aldıklarını bulmuştur. Anneleri boşanmış olan çocuklar, zamanla, Peabody Bireysel Başarı Testi okuma tanıma testlerinde (çocukların kelimeleri tanıma ve telaffuz etme becerilerini ölçen) sağlam evli ailelerin çocuklarına göre daha kötü sonuç almıştır (Evans, Kelley ve Wanner, 2001).

13 yaşına gelindiğinde, boşanmış ebeveynlerin çocukları ile bozulmamış ailelerin çocukları arasında okuma becerilerinde ortalama altı aylık bir fark olduğu ortaya

çıkarılmıştır. 699 ilkökul öğrencisinden oluşan ulusal bir örnek çalışma kullanan Kent State Üniversitesi Boşanmanın Etkisi Projesi'nde, boşanmış evlerden gelen çocuklar okuma, heceleme ve matematikte daha kötü performans göstermişler ve bozulmamış iki ebeveynli ailelerdeki çocuklara göre daha sık sınıf tekrarı yapmışlardır. Projenin bulguları, araştırmacıları çocukların boşanmanın ardından uzun vadeli olumsuz etkiler yaşadığı sonucuna varmasına yol açmıştır. Ebeveyn boşanması yaşayan gençler, matematik, fen ve tarih testlerinde, bozulmamış ailelerden gelen meslektaşlarından daha düşük puan almaktadır. Bazı araştırmalar, ailenin sosyoekonomik durumu kontrol edildikten sonra ergen aile bozulması ile eğitim başarısı arasındaki ilişkinin daha zayıf olduğunu göstermektedir (Fagan, 2011).

7. Travma ve Anne-Baba-Çocuk İlişkileri

Hayatta kalıcı izler bırakan, derin korkular, felaketler, kazalar, çaresizlik anları, güçsüz olduğunuzu düşündüren olağanüstü ruhsal durumlar sizi uzun bir süre tesiri altına alır. Bu tür olaylar, “travma veya travmatik durum” olarak ifade edilir. Kişinin ciddi ruhsal yaralar aldığı gibi az da olsa fiziksel yara alması da mümkündür. O insan için artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Gerginlik, ağrılar, uyku bozukluğu, korkular peşi sıra gelebilir. Bu da kişide depresyona neden olabilir (Özen, 2017). Travma, bireyin kontrolü dışında olan, hayatın bir anında gerçekleşen acı verici şiddetli bir olaydır. Aynı zamanda travma bir deneyimdir. O olaya kişinin nasıl tepki vereceğinin deneyimini ifade eder (Solmuş, 2015).

Öncelikle kişiye en yakın kişiler tarafından açılan travmalar çocukta önemli etki yaratmaktadır. Çocuk güvenememe ve korku duyma duygularına kapılabilmektedir (Şar, 2018).

Anne-babasının boşanması, ebeveynin kaybı, kaza ya da benzeri sebepler çocukta, panik atak, kaygı problemi, ileride depresyon gibi sorunlara yol açmaktadır. Çocuğun, anneye ve babaya ihtiyaç duyduğunda, anne ve babanın çocuğun yanında olması, onu koruması, sevmesi, sahiplenmesi ve güvenli bir ortamda olduğunu hissettirmesi çocuğun gelişimi ve hayata olumlu bakışı açısından oldukça önemlidir. Birbirlerini seven, birbirlerine saygı gösteren anne babalar, çocuklarına bunu yansıtır. Stresle baş edebilen, birbirlerine güvenen ve aralarındaki problemi doğru ve sağlıklı yöntemlerle gidermeyi deneyen anne babalar çocuklarına rol model olan anne babalardır. Çocuk, anne ve babasına bakarak kendi kişiliğini şekillendirecektir. Bu şekillendirme yalnızca anne ve babanın birlikte olması ile mümkündür. Anlattığımız bu durum tam tersi olursa; anne-baba kavga edip, terör estirirse çocuk buna şahit olacak ve travmatize olacaktır. Anne-baba arasındaki kavga ve şiddet içerikli davranışlar, çocukta ters etki yapar. Çocuğun sosyal ve duygusal dünyasına zarar verir. Çocuk, akranlarıyla uyum içerisinde vakit geçiremez. Bir olayı algılamada ve yorumlamada sorunlar yaşar. Kendine güveni azalır ve hayata küskün bir hale gelir. Ailesinde ve anne-baba arasında şiddet gören kız çocuklarının daha çok stres ve depresyon belirtileri göstermesi beklenirken erkek çocuklarının ise başka çocukları istismar etmesi olası bir durumdur. Şiddetten ötürü anne-babasının ayrıldığına tanık olan çocukta itaatsizlik, korku, dikkat dağınıklığı, saldırganlık gibi davranışların görülmesi ve yetişkinlikte bu alt yapıya şahit olan çocuğun psikolojik problemlerle baş başa kalması büyük olasılıktır. Şiddet çocuğa doğrudan etki etmeyebilir. Çocuğun yaşı ve gelişim dönemi şiddetin etkileri üzerinde rol oynar. Özellikle okul öncesi çağda çocuk bir konuda duygusunu ifade etmekte zorlanır. Çocuk yaşadığı bu travmayı zaman zaman oyunlarına yansıtabilir. Oyun oynarken uyum içerisinde olamaz. Akranlarına göre daha az tepki veya daha fazla tepki verebilir. Oyundaki hafif bir dokunuşu şiddet olarak algılayabilir veya o hafif dokunuşu şiddete ve saldırganlığa

dönüştürebilir. Boşanma ile gelebilecek rahatsızlıklardan biri de uyku düzenindeki bozulmalar ve kâbuslardır. Bununla birlikte tuvalete yalnız gidememe veya gece karanlık odadan geçememe, karanlık veya loş ev koridorundan yürüyememe gibi kaygı ve korku belirtileri görülebilir. Ailede yaşanan her türlü gerginlik, olumsuzluk, kavga, şiddet, hakaret, küfür çocuğa yansımaktadır. Çocuk gördüğü ve yaşadığı her şeyi kodlamaktadır. Kötü olanı çocuğun bu gördüklerini ve yaşadıklarını hayatının türlü yerlerinde ve farklı zamanlarında ortaya çıkarıyor olmasıdır. Bu gerginlik, korku ve kaygı hali çocuğun ileriki yaşantılarında daha da belirgin bir hale gelebilir. Bu da çocukta travma oluşmasının zeminini oluşturmaktadır. Ayrılık, boşanma, ölüm gibi olaylar her zaman bireysel güvenliğimizi tehdit etmiş olaylardır. Çünkü ait olma, bir arada olma, sahiplenme, bağlanma insanın doğal ihtiyaçlarıdır. Bu doğal ihtiyaçlar karşılanmadığı takdirde kişi travmatik olaylarla burun burunadır. Nasıl ki her evlenmede bir umut, hayal ve beklenti varsa; her ayrılık da o umut, hayal ve beklentinin kaybedildiği yerdir. Bu kaybediş, eşler arasındaki sorun ve problemler, çatışma çocukta derin sorunların habercisi olacaktır (Solmuş, 2015).

Boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etlilerinden biri de çocuğun karar alma dönemleridir. Çocuk hem kimin yanında kalacağını kararını vermekte zorlanır hem de birbiriyle anlaşamayan ve birbirlerinden ayrılmayı tercih eden anne babasını düşündükçe kendini yalnız hisseder ve kararlarını danışmadan alacaktır. Genellikle boşanma sonrası anne kendi derdinde, baba kendi derdinde olduğundan dolayı çocuk yalnız kalabilmektedir. Dolayısıyla çocuk hayatındaki kararları kendi başına verebilme cesaretini göstermektedir. Aslında çocuğun kendisini yetiştirmesi, kendi kararlarını verebilmesi iyi bir durumdur ancak bazı durumlar vardır ki çocuk o kararı tek başına verecek seviyede, donanımda ve bilgi düzeyine olmayabilir. Mesela erken yaşta evlilik kararı alabilir. Bu da onun çocuk yapmasına ve erken zamanda da yapamayıp ayrılmasına sebep olabilir. Bu tarz kararlar kişide boşanmanın vermiş olduğu travmatik etkiyle birlikte içinden çıkılması güç bir vaziyet alacaktır. Çocuk bazen boşanmanın annesinden bazen de babasından kaynaklandığını düşünür. Kendi çapında bir suçlu arar. Bazı ebeveynler ise, çocuğa, kendisinin yaptığı bir hatadan dolayı boşandıklarını söylerler. Bu da çocukta zamanla suçluluk duygusuna ve depresyona sebep olabilir. Çocuklar bu dönemde arkadaşlarından uzaklaşabilirler. Anne-babasının boşandıklarını kimseye söylemek istemezler. Arkadaşlarının duymasını istemezler. Kimi çocuklar da bu durumu kedilerinin düzeltilebileceğine inanırlar ve dua ederler ya da türlü çabalarla anne ve babayı bir araya getirmeye çalışırlar. Hatta hastalanabilirler. Bu da zamanla travmatik etkilerin belirmesine yol açabilir (Solmuş, 2015).

8. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, anne babaların boşanma süreçlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve bu ilerlemeden çocukların olumsuz etkilenmemesi veya etkileneceklerse bile bu etkinin minimize edilmesi gerektiği amaçlanmıştır.

9. Araştırmanın Önemi

Boşanma surecinden en çok etkilenen tarafın çocuklar olması toplumun temelini sarsmakta ve bu nedenle de üzerinde derin çalışmaların yapılması gereken önemli bir konu olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda literatürde yer alan boşluğun doldurulması açısından çalışmanın akademisyenler ve alan uzmanlarına yararlı olabileceği değerlendirilmektedir. Araştırmanın Türkiye’de psikoloji alanında çocuğu konu alması bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir.

10. Yöntem

10.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada; boşanmanın, çocuklar üzerinde travmatik etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma mülakat yönteminin kullanıldığı çocukların görüşlerinin alındığı nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma; “kişinin, kendi sırlarını çözümlemek ve kendi imkanlarıyla meydana getirdiği toplumsal sistemlerin inceliklerini ortaya çıkarmak için geliştirdiği bilgi üretme yöntemlerinden biri” şeklinde tanımlanabilir (Özdemir, 2010).

10.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini; 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin Üsküdar ilçesi merkez olup, İstanbul’un çeşitli ilçeleri oluşturmaktadır. 6 ile 17 yaş aralığında çocukları olan aileler ile görüşülmüştür. Boşanma öncesi ve sonrası hakkında çocuklarından ve kendilerinden bilgi almak için izin alınmıştır. Toplamda 100 boşanmış aile ile iletişime geçilmiştir. Toplamda 174 çocuk ile görüşülmüştür. Ailelerin eğitimi, mesleği, ekonomik seviyeleri, sosyo-kültürel yaşamları ve meslek grupları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Nasıl ki her bir ailenin boşanma sebebi farklıysa, her bir çocuğun boşanmadan etkilenme derecesi de farklıdır diyerek, her birinin kendi yaşam koşulları içerisinde değerlendirilmesine özen gösterilmiştir.

10.3. Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada mülakat yöntemi kullanılmıştır. Aynı zamanda çocuklara anket verilmiştir. Mülakat, araştırmada cevabı aranan sorularla ilgili örneklemden veri toplama olarak ifade edilebilir. Mülakat belirli bir araştırma konusu veya bir soru hakkında derinlemesine bilgi sağlar (Büyüköztürk vd., 2012). Araştırmada; mülakatın yapılma aşamasında, boşanma sebebi insanların mahrem konuları olduğu için her aile doğrudan bizimle iletişime geçmek istememiştir. Bundan dolayı her bir ailenin yanına giderken mümkünse referans bulup gitmeye özen gösterilmiştir. Uygulama Ekim 2018-Nisan 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırma öncesi mülakatın yapılacağı ve anketin uygulanacağı aile ve çocuklardan gerekli müsaade alınmıştır. Önce anket dağıtılmış arkasından mülakat yapılmıştır. Bunun sebebi, kişilerin anketi dikkate almayıp gelişmiş güzel doldurmalarının önüne geçmek ve tezin geçerliliği ve güvenilirliğini kontrol altına almayı sağlamaktır. Her bir aileye ve çocuklarına araştırmanın amacı anlatılmış, sorulan sorulara samimi ve doğru cevap vermenin ne kadar önemli olduğu açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca ailelere ve çocuklara kişisel kimlik bilgilerinin kesinlikle gizli tutulacağı ifade edilmiştir. Aileler ve çocukları soruların nasıl yanıtlanacağı konusunda bilgilendirilmiştir. Her bir mülakat en az 20, en fazla 30 dakika sürmüştür. Hafta içi her gün genellikle saat 17.00-22.00 arasında mülakatlar yapılmıştır. Hafta sonları ise bu durum ailelerin ve çocukların uygun olmalarına göre farklılık göstermiştir. Çalışmada verilerin toplanabilmesi için İlk bölümde anket ve mülakat yönteminden İkinci bölümde Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği ölçeğinden faydalanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmada, katılımcıların kişisel özellikleri hakkında, anne-babasının boşanma süreci ve sonrası ile ilgili veri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formu’nda, araştırmaya katılan kişinin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, madde kullanıp-kullanmadığı, anne-babasının boşanma sebepleri ve kendisinde oluşan psikolojik değişim anlatılması istenilmiştir.

Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği (ÇÇRTÖ): 20 yaş öncesi istismar ve ihmal yaşantılarını geriye dönük ve niceliksel olarak taramaya yönelik bir öz bildirim ölçeğidir. 28 sorudan oluşmakta olup, emosyonel istismar, fiziksel istismar, cinsel istismar, emosyonel ihmal, fiziksel ihmal olmak üzere 5 alt boyutu bulunmaktadır. Bernstein

(1995) tarafından yılında geliştirilmiş Türkçe uyarlaması Şar ve arkadaşları (2012) tarafından yapılmıştır. Mevcut çalışmada alt boyutların Cronbach alfa iç tutarlılık katsayılarının .64 ile .87 arasında değiştiği bulunmuştur.

11. Bulgular

11.1. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, 100 aile ve 174 çocukla yapılan mülakat ve uygulanan ankette, boşanmanın çocuklar üzerindeki travmatik etkisinin olup olmadığına ilişkin elde edilen bulgular yer almaktadır. Bulgular bölümü, araştırmaya katılan 174 kişinin sosyodemografik bilgilerine dair tanımlayıcı veriler ile başlamaktadır. Son olarak ise travma ölçeğinin demografik değişkenleri ile olan ilişkisine yönelik independent t-test sonuçları ve tek yönlü varyans analizi ANOVA sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Demografik bilgilere dair tanımlayıcı bulgular

Bireysel Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kız	76	43,7
Erkek	98	56,3
Toplam	174	100,0
Eğitim Düzeyi		
Yok	19	10,9
İlkokul	78	44,8
Ortaokul	54	31,0
Lise	23	13,2
Toplam	174	100,0
Maddi Durum		
Zengin	76	43,7
Fakir	98	56,3
Toplam	174	100,0
Madde Kullanımı		
Yok	132	75,9
Sigara	26	14,9
Sigara ve alkol	16	9,2
Toplam	174	100,0

Tablo 1’de katılımcılara ait sosyo-demografik değişkenlerin dağılımı görülmektedir. 174 katılımcının %43,7’sinin (n=76) kızlardan ve %56,3’ünün (n=98) erkeklerden oluştuğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde %10,9’unun (n=19) hiç eğitim almadığı, %44,8’inin (n=78) ilkokulda olduğu, %31’inin (n=54) ortaokulda olduğu, % 13,2’sinin (n=23) ise Lisede olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların ailelerinin maddi durumları incelendiğinde %43,7’sinin (n=76) ailesinin zengin olduğu ve %56,3’ünün (n=98) ise ailesinin fakir olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların madde kullanım durumları incelendiğinde %75,9’unun (n=132) herhangi bir madde kullanmadığı, %14,9’unun (n=26) sigara kullandığı ve %9,2’sinin (n=16) ise sigara ve alkol kullandığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların yaş ortalamaları (N=174)

Yaş	Ortalama	SS
Kadın	10.88	3.63
Erkek	10.98	3.45
Genel Ortalama	10.94	3.52

Tablo 2’de katılımcıların yaş ortalamalarına ait veriler görülmektedir. 174 katılımcının genel yaş ortalaması 10.94 (SS=3.52), kadınların yaş ortalaması 10.88 (SS=3.63) ve erkeklerin yaş ortalaması ise 10.98 (SS=3.45)’tir.

Tablo 3. Katılımcıların ailelerinin boşanma sebeplerine dair tanımlayıcı bulgular (N=174)

Anne ve Babanın boşanma sebebi nedir?	N	%
Kavga	33	19,0
Aldatma	69	39,7
Geçimsizlik ve anlaşamama	72	41,4
Toplam	174	100,0
Anne ve babanız habersiz mi boşandı yoksa biliyor muydunuz?		
Biliyordum	148	85,1
Habersizdim	26	14,9
Toplam	174	100,0
Anne ve babanız boşanacağınız dediğinde ne yaptınız?		
Ağladım	56	32,2
Anlayamadım	98	56,3
Korktum	13	7,5
Sevindim	7	4,0
Toplam	174	100,0
Kimin yanında kalmak istersin?		
Anne	147	84,5
Baba	22	12,6
Başkaları	5	2,9
Toplam	174	100,0
Anne ve babanız anlaşarak mı boşandı yoksa kavga ederek mi?		
Anlaşarak	114	65,5
Kavga ederek	60	34,5
Toplam	174	100,0
Kavgayı ilk kim başlatırdı?		
Annem	76	43,7
Babam	65	37,4
Bilmiyorum	33	19,0
Toplam	174	100,0
Boşanma derslerini nasıl etkiledi?		
Olumlu	14	8,0
Olumsuz	160	92,0
Toplam	174	100,0

Tablo 3’te katılımcıların ailelerinin boşanma sebeplerine dair tanımlayıcı bulgular görülmektedir. 174 katılımcının anne ve babasının boşanma sebepleri incelendiğinde %19’unun (n=33)’kavga sebepli olduğu, 539,7’sinin (n=69) aldatma sebepli olduğu ve %41,4’ünün(n=72) ise geçimsizlik-anlaşamama sebepli olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların anne ve babalarının boşandıklarından haberlerinin olup olmadığına dair veriler incelendiğinde, %85,1’inin (n=148) haberinin olduğu ve %14,9’unun (n=26) ise haberinin olmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların anne ve babalarının boşanma haberlerine verdikleri tepkiler incelendiğinde, %32,2’sinin (n=56) ağladığı, %56,3’ünün (n=98) anlayamadığı, %7,5’inin (n=13) korktuğu ve %4’ünün (n=7) ise sevindiği belirlenmiştir. Katılımcıların kimin yanında kalmak istersin sorusuna verdikleri cevaplar

incelendiğinde, %84,5'inin (n=147)annesinin yanında kalmayı istediği, %12,6'sının (n=22) babasının yanında kalmayı istediği ve %2,9'unun (n=5) ise başkalarının yanında kalmayı istediği belirlenmiştir. Katılımcıların anne ve babalarının anlaşarak mı yoksa kavga ederek mi boşandılar sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, %65,5'inin (n=114) anlaşarak boşandıkları ve %34,5'inin (n=60) ise kavga ederek boşandıkları belirlenmiştir. Katılımcıların kavgayı ilk kim başlattırdı sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, %43,7'sinin (n=76) annesinin başlattığı, %37,4'ünün (n=65) babasının başlattığı ve %19'unun (n=33) ise kavgayı başlatanı bilmediği belirlenmiştir. Son olarak katılımcıların boşanma derslerinizi nasıl etkiledi sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, %8'inin (n=14) olumlu etkilediği ve %92'sinin (n=160) ise derslerini olumsuz etkilediği belirlenmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği Toplam Puanlarının Cinsiyet Açısından Karşılaştırılması

Cinsiyet	N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ)					
Kız	76	54,56	10,51	0.594	0.553
Erkek	98	53,61	10,50		

Independent t Test

Tablo 4' te yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları cinsiyete göre karşılaştırılmıştır. Ancak ÇÇTÖ puanları kızlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir (p=0.553).

Tablo 5. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği Toplam Puanlarının Maddi Durum Açısından Karşılaştırılması

Maddi durum	N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ)					
Yüksek Gelir Düzeyi	76	53,7	10,37	-0.833	0.436
Düşük Gelir Düzeyi	98	54,1	10,58		

Independent t Test

Tablo 5' te yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları katılımcıların ailelerinin maddi durumlarına göre karşılaştırılmıştır. Ancak ÇÇTÖ puanları zengin ve fakirler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir (p=0.436).

Tablo 6. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği Toplam Puanlarının Eğitim Durumu Açısından Karşılaştırılması

Ölçek	Grup (Eğitim Düzeyi)	Ortalama	p
Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ)	1.Yok	106,95	<0.001
	2.İlkokul	80,22	
	3.Ortaokul	74,47	
	4.Lise	126,70	

Kruskal Wallis Test

Tablo 6’da Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma ölçeği toplam puanları ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları lisede okuyanlarda ilköğretim ve ortaokulda okuyanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır (sırasıyla $p<0.001$; $p<0.001$).

Tablo 7. Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının madde kullanımı açısından karşılaştırılması

Ölçek	Grup (Madde kullanımı)	Ortalama	p
Çocukluk Travma (ÇÇTÖ)	Çağı ölçeği 1.Yok 2.Sigara 3.Sigara ve alkol	77,96 121,75 110,56	<0.001

Kruskal Wallis Test

Tablo 7’de Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile madde kullanımı arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları sigara kullananlarda madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır ($p<0.001$). Ayrıca ÇÇTÖ puanları sigara ve alkol kullananlarda da madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır ($p<0.001$).

Tablo 8. Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının anne ve baba boşanma sebepleri açısından karşılaştırılması

Ölçek	Anne ve baba boşanma sebebi	Ortalama	p
Çocukluk Travma (ÇÇTÖ)	Çağı ölçeği 1.Kavga 2.Aldatma 3.Geçimsizlik anlaşamama ve	106,14 94,21 72,53	0.002

Kruskal Wallis Test

Tablo 8’te Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve babanın boşanma sebepleri arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları boşanma sebebi kavga olan ailenin çocuklarında diğer boşanma sebeplerine kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır ($p=0.002$).

Tablo 9. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği Toplam Puanlarının Anne ve Baba Boşanma Sebepleri Açısından Karşılaştırılması

Anne ve babanız habersiz mi boşandı yoksa biliyor muydunuz?	N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	Biliyordum Habersizdim	148 26	53,1 55,80	10,35 11,27	-0.937 0.350

Independent t Test

Tablo 9’ da yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları katılımcıların ailelerinin boşanmalarından haberdar olup olmadıklarına

göre karşılaştırılmıştır. Ancak ÇÇTÖ puanları ailelerinin boşanmalarından haberi olanlar ve olmayanlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p=0.350$).

Tablo 10. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği Toplam Puanlarının Anne ve Babası Boşandığında Yaptıkları Davranış Açısından Karşılaştırılması (Kruskal Wallis Test)

Ölçek	Anne ve baba boşandığında yapılan davranış	Ortalama	p
Çocukluk Travma (ÇÇTÖ)	1.Ağladım 2.Anlayamadım 3.Korktum 4.Sevindim	88,75 83,56 98,31 112,64	0.384

Tablo 10'da Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve baba boşandığında yapılan davranış arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları anne babası boşandığında sevinen çocuklarda diğer davranışları gösteren çocuklara kıyasla yüksek çıksa da istatistiksel olarak anlamlılık vermemiştir ($p=0.384$).

Tablo 11. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği Toplam Puanlarının Anne Ve Babası Boşandığında Kalacakları Yer Açısından Karşılaştırılması

Ölçek	Anne ve baba boşandığında kimin yanında kalacaksınız?	Ortalama	p
Çocukluk Travma (ÇÇTÖ)	1.Anne 2.Baba 3.Başkaları	114,98 85,23 33,20	0.002

Kruskal Wallis Test

Tablo 11'de Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve babanın boşandığında kalacakları yer arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları boşanma sonrasında annesinde kalmak isteyen çocuklarda babasıyla ya da başkalarıyla kalmak isteyen çocuklara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır ($p=0.002$).

Tablo 12. Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanlarının anne ve babası anlaşarak ya da kavga ederek boşananlar açısından karşılaştırılması

Anne ve babanız anlaşarak mı boşandı yoksa kavga ederek mi?	N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma ölçeği (ÇÇTÖ)	114	50,87	8,76	-5.992	<0.001
Anlaşarak	60	60,01	10,94		
Kavga ederek					

Independent t Test

Tablo 12' de yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları anne ve babası anlaşarak ya da kavga ederek boşananlara göre karşılaştırılmıştır. ÇÇTÖ puanları anne babası kavga ederek boşanan çocuklarda anlaşarak boşanan çocuklara kıyasla istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır ($p<0.001$).

Tablo 13. Katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği Toplam Puanlarının Kavgayı İlk Başlatana Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Kavgayı ilk kim başlatırdı?	Ortalama	p
Çocukluk Travma (ÇÇTÖ)	Çağı ölçeği 1.Anne 2.Baba 3.Bilmiyorum	85,17 94,07 79,32	0.356

Kruskal Wallis Test

Tablo 13'te Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile kavgayı ilk başlatan arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında ÇÇTÖ puanları kavgayı ilk başlatan açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vermemiştir ($p=0.356$).

Tablo 14. Katılımcıların Çocukluk Çağı travma ölçeği toplam puanları boşanmanın çocukların derslerine olan etkisine göre karşılaştırılması

Boşanma derslerinizizi etkiledi?	nasıl	N	Ort.	SS	t	p
Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ)	Olumlu Olumsuz	14 160	51,71 54,23	10,41 10,50	0.860	0.391

Independent t Test

Tablo 14' te yer aldığı gibi, katılımcıların Çocukluk Çağı Travma Ölçeği (ÇÇTÖ) toplam puanları boşanmaların çocukların derslerine olan olumlu ya da olumsuz etkisine göre karşılaştırılmıştır. Ancak ÇÇTÖ puanları boşanmanın dersleri olumlu ve olumsuz etkilemesine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p=0.391$).

11.2. Anket Bulguları Değerlendirme

- 100 aile dağılmıştır.
- Toplamda 174 çocuk vardır.
- 100 ailenin; 21'i 3 çocuk sahibi, 32'si 2 çocuk sahibi, 47'si 1 çocuk sahibidir.
- 21 ailenin 18'i anne-çocuk birlikte yaşamaktadır. Geri kalan 3 aile ise baba-çocuk birlikte yaşamaktadır. (Geri kalan 3 ayrı ailenin baba-çocuk birlikte yaşamalarının sebebi, annelerinin başka bir adamla kaçmış olmasıdır).
- 32 ailenin 27'si anne-çocuk birlikte yaşamaktadır. Geri kalan 5 aile, baba-çocuk birlikte yaşamaktadır. (Geri kalan 5 ailenin baba ile birlikte yaşamalarının sebebi; ekonomik ve özel sebeplerden dolayıdır).
- 47 ailenin 39' u anne-çocuk birlikte yaşamaktadır. Geri kalan 8 aile ise baba-çocuk birlikte yaşamaktadır.
- 174 çocuğun, 98'i erkek, 76'sı kız çocuğudur.
- 174 çocuğun 19'u hariç diğerleri okula gitmektedir.
- 19 çocuğun 14'ü çalışıyor. 5'i ise boşta geziyor. 19 çocuğun yaş aralıkları; 15 ile 17'dir.

- Okula giden 155 çocuktan; 23'ü lise, 54'ü ortaokul, 78'i ilkokula gitmektedir.
- 155 çocuğun 107'sinin dersleri zayıftır.
- Genellikle ebeveynler çocukları, 2 ile 8 yaş arası dönemlerinde boşanmışlardır.
- 100 ailenin; 27'si aldatmadan, 23'ü cinsellikten, 31'i sosyo-kültürel çevre değişimi, iş hayatı ve ekonomik rahatlıktan, 19'u diğer problemlerden (ilgisizlik, sorumsuzluk, fiziksel ve psikolojik şiddet, üçüncü kişilerin aileye müdahale etmesi vb.) boşanmışlardır.
- 100 ailenin 88'i çocuklarının bilgisi dahilinde boşanmışlardır. Geriye kalan 12'si çocuklarından habersiz boşanmışlardır. Boşandıklarını daha sonra dile getirmişlerdir.
- “Anne-babanız boşanacağınız dediklerinde ne hissettiniz?” sorusuna 174 çocuktan 111'i, korktum, kötü hissettim, ağladım; 7'si sevindim; 56'sı anlam veremedim, anlayamadım diye cevap vermiştir. Bu 111 çocuk sonrasında ciddi bunalıma girmiştir.
- “Anne-babanız boşanacağınız dediklerinde neler yaptınız?”, sorusuna; çocukların 107'si, “bize ne olacak?”; 21'i, ağladım; 7'si, arkadaşlarımı aradım; 10'u, odama çekildim; 24'ü, boşanmayın dedim; 5'i, büyüklerimi aradım, diye cevap vermiştir.
- “Anne-babanız size boşanma kararını nasıl açıkladılar?” sorusuna; çocukların 131'i, “biz artık annenle-babanla ayrı evlerde yaşayacağız”; 29'u, “biz boşanacağız”; 6'sı, “baba açıklama yaptı”; 8'i, “arkadaş veya akraba aracılığıyla”, kutucuklarını işaretlemişlerdir.
- “Boşanma kararını önce kimden duydunuz sorusuna?” çocuklardan 151'i, anne; 7'si kardeş; 6'sı, baba; 10'u, başkaları, kutucuklarını işaretlemişlerdir.
- “Kimin yanında kalmak istediniz?”, sorusuna, çocukların 149'u, anne; 20'si, baba; 5'i ise başkaları, kutucuklarını işaretlemişlerdir.
- “Nerede yaşamak istediniz?” sorusuna, çocukların 174'ü, “kendi evimizde”, cevabını işaretlemişlerdir.
- “Anne-babanız anlaşarak mı boşandılar, tartışarak mı?”, sorusuna; çocuklardan 114'ü, “anlaşarak”; 60'ı, “tartışarak”, cevabını işaretlediler.
- “Mahkeme süreci sizi nasıl etkiledi?”, sorusuna; çocuklardan 145'i “olumsuz”; 29'u, “etkilemedi” kutucuğunu işaretlemişlerdir.
- “Anne-babanızın bu kararı derslerinize, hayatınıza ve sosyal-arkadaş ortamına yansıdı mı? Nasıl?”, sorusuna; çocuklardan 3'ü, “utandım kimsenin yüzüne bakamadım”; 26'sı, “arkadaşlarımla konuşamadım veya sosyal ortama girmeye çekindim”; 109'u, “derslerime odaklanamadım”; 7'si, “hayata küstüm; 16'sı, “sevindim, mutluydum”; 13'ü, “beni fazla etkilemedi”, kutucuklarını işaretlemişlerdir.
- Kavgayı ilk kim başlatırdı sorusuna; çocuklardan 77'si, anne; 64'ü, baba; 33'ü, bilmiyorum cevabını vermiştir.
- “Anne-babanız boşanınca size çevrenin bakış açısı nasıl oldu?” yorum sorusuna verilen cevap ise genel anlamda; “çevrenin bana olumsuz bakış açısı olmadı” şeklindedir.

12. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Boşanmanın çocuklar üzerindeki travmatik etkilerinin araştırılması bağlamında, İstanbul'un Üsküdar ilçesi örneğinden yola çıkılarak ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışmada elde edilen bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Yapılan araştırmalarda cinsiyetin boşanma ile ilişkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak erkek çocuklar boşanmadan daha fazla etkilenmektedirler. Özellikle erkek çocuklar hayata ve çevreye uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Zeka testlerinden zayıf almış ve matematik dersinde başarısız olduğu anlaşılmıştır. Bu çocukların anne, akran ve öğretmenlere karşı daha hırçın oldukları tespit edilmiştir. Boşanmış ve tekrar evlenmiş ailelerde erkek çocuklarının anti-sosyal olduğu gözlemlenmiştir. Kız çocuklarına gelince; onların da ağlamaya, üzölmeye ve psikolojik durumları bozulmaya meyilli oldukları belirtilmiştir. Yetişkinliklerinde ise kadınlığa ait rollerini yerine getirmekte güçlük çektikleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların Travma Ölçeğı (TÖ) toplam puanları cinsiyete göre karşılaştırılmıştır. Ancak sadece TÖ puanları kızlar ve erkekler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bilici (2014) tarafından yapılan çalışmada cinsiyetin boşanma ile ilişkisinin olduğu ve buna bağlı olarak boşanan çiftlerin erkek çocuklarının boşanmadan, kız çocuklarına göre daha fazla etkilendiğı gösterilmiştir. Bu anlamda çalışmanın literatürle paralellik taşımadığı görölmüştür.

Katılımcıların Travma Ölçeğı (TÖ) toplam puanları katılımcıların ailelerinin maddi durumlarına göre karşılaştırılmıştır. Ancak TÖ puanları zengin ve fakirler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Can ve Aksu (2016) tarafından yapılan çalışmada maddi durumun boşanma üzerindeki etkisine vurgu yapılmıştır. Araştırmada maddi durumun yüksek olmasının veya düşük olmasının boşanma üzerinde etkisi olsa da travma açısından bir etkisinin olmadığı görölmüştür.

Katılımcıların Travma ölçeğı toplam puanları ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları lisede okuyanlarda ilkökul ve ortaokulda okuyanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Can ve Aksu (2016) tarafından yapılan çalışmada eğitimin boşanma üzerindeki etkisine vurgu yapılmıştır. Yaptığımız araştırmada ise eğitim durumu yüksek ve eğitim durumu düşük olan ebeveynlerin fazla iyi anlaşımadıkları ortaya çıkmıştır. Yine bu ebeveynlerin boşanma sürecinde tartışarak ayrıldıkları ve çocuklarına kötü örnek oldukları anlaşılmıştır.

Katılımcıların Travma ölçeğı toplam puanları ile madde kullanımı arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları sigara kullananlarda madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca TÖ puanları sigara ve alkol kullananlarda da madde kullanmayanlara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Katılımcıların Travma Ölçeğı (TÖ) toplam puanları katılımcıların ailelerinin boşanmalarından haberdar olup olmadıklarına göre karşılaştırılmıştır. Ancak TÖ puanları ailelerinin boşanmalarından haberi olanlar ve olmayanlara arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Öngören (2017), çalışmasında anne-babaların boşanmayı belli bir müddet ertelediğine dair vurgu yapmıştır. Mevcut çalışmada ise her ne kadar istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermese de anne babaların bazıları boşanmayı ertelemek yerine, çocuklarına söylemeden gizlice boşanmayı uygun görmüş ve bunu sonradan çocuklarına açıklamışlardır.

Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve baba boşandığında yapılan davranış arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları anne babası boşandığında sevinen çocuklarda diğer davranışları gösteren çocuklara kıyasla yüksek çıksa da istatistiksel olarak anlamlılık vermemiştir. Boşanmada, anne veya baba ara ara gelip çocuğu görse de bu boşanmanın çocuktaki acısını kapatamaz. Çocuk başından beri anne ve babayı birlikte görmek istemiştir. Yapılan araştırmalarda bazı çocukların ergenlik dönemlerinde babalarıyla yaşamak istedikleri tespit edilmiştir. Yüzde 34'ü babalarıyla yaşamaktan memnun kalmayıp, hayal kırıklığına uğramış ve annelerine geri dönmüşlerdir. Çocukların 5'te 3'ü de annelerinden ve babalarından (özellikle de babalarından) reddedilme duygusu yaşamışlardır (Bilici, 2014).

Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile anne ve babanın boşandığında kalacakları yer arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları boşanma sonrasında annesinde kalmak isteyen çocuklarda babasıyla ya da başkalarıyla kalmak isteyen çocuklara kıyasla istatistikçe anlamlı düzeyde daha yüksek çıkmıştır. Bilici (2014)'nin çalışmasında annenin tercih edilme olasılığı daha yüksektir.

Katılımcıların Travma ölçeği toplam puanları ile kavgayı ilk başlatan arasındaki ilişki Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Test sonuçlarında TÖ puanları kavgayı ilk başlatan açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vermemiştir. Grant Thornton adındaki bir araştırma şirketinin İngiltere'de yapmış olduğu araştırmada, boşanmanın en büyük aktörü %75 erkektir (Bilici, 2014).

Yine katılımcıların Travma Ölçeği (TÖ) toplam puanları boşanmaların çocukların derslerine olan olumlu ya da olumsuz etkisine göre karşılaştırılmıştır. Ancak TÖ puanları boşanmanın dersleri olumlu ve olumsuz etkilemesine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Akyüz (1993), yaptığı çalışmada boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini dile getirmiştir.

Araştırmada, serbest meslek veya küçük esnaf olup, birbirleri arasında yaş farkı olan-olmayan ve eğitim seviyeleri düşük olup gelir durumu asgari ücret veya altı olan aileler, maddi durumu iyi olmadığı için çok ama çok zorda kalmadıkça boşanmamışlardır. Boşandıktan sonra ise oldukça sıkıntı ve acı çekmişlerdir. Genellikle çocuklar annede kalmıştır. Anne çalışmak zorunda kalıp hem ev ihtiyaçlarını hem de çocuklarının masraflarını karşılamaya çalışmıştır.

Araştırmada, büyük esnaf grubundan olup, aralarında bariz yaş farkı olan-olmayan, eğitim seviyeleri normal (ortaokul-lise), gelir durumu yüksek olan aileler genel olarak, çocuklarına rahat bir yaşam ortamı sunmaktadırlar. Çocuk elbette bu rahatlığa alışmaktadır. Yine bu rahatlığın her türlü devam etmesini dilemektedirler. Boşanma dediğimiz olgu gerçekleşince, çocuğun rahatı bozulabilir. Çocuk her gün yaptığı rutin işleri artık yapamaz hale gelebilir. Dil kursu, spor, sosyal aktivite gibi faaliyetler aksayabilir. Bu da çocuğun rutine bağladığı haftalık ve günlük işlerin aksamasına sebep olabilir. İşte çocuk böyle bir ortamın oluşmasına istememektedir. Bu tarz ailelerde çocuk, günlük ve haftalık faaliyetlerini devam ettirebileceği ve sıkıntı yaşamayacağı bir ortam tercih etmektedir. Kısacası çocuk, hangi ebeveyninin yanında daha rahat ederse o ebeveyni seçmiştir.

Araştırmada, büyük esnaf, tüccar, memur olan eğitim seviyesi lise-lisans-lisansüstü olan, aralarında bariz yaş farkı olan-olmayan ve gelir düzeyleri yüksek olan ailelerin, boşanmadan önce birçok problemin önceden planlamasını yapabilmeleri olasılıkları daha yüksektir. Eğitimli birey başına gelecekleri önceden hesaplayabilmeleri yeteneğine sahiptir. Dolayısıyla boşanmadan önce yapılması gerekenleri zaten öngörebilmiştir. Hem eşine hem çocuklarına karşı gerekli önlemleri almıştır. Özellikle de

bu tür aileler, çocuklarının eğitim hayatını garanti altına almak için çaba serf eden ailelerdir. Bu aileler için önemli olan çocuklarının ruh sağlığı, okuldaki başarısı ve genel mutluluğudur. Bunu için de gerek maddi gerekse manevi ellerinden gelen her türlü fedakarlığı yapmaya hazırdırlar.

Burada dikkat çeken bir diğer husus, anne-babaların bilinçli olmasıdır. Bilinçli olmak da yine eğitim seviyesi ile ilgilidir. Boşanacak olan ebeveynler bir araya gelerek, çocuklarına nasıl bir yaşam sunacaklarına dair anlaşma yoluna giderler. Amaç çocuğun boşanmadan zarar görmemesini sağlamak veya az yarayla kurtulmasını hedeflemektir. Bu da yine bilinçli anne-babanın yapabileceği bir anlaşmadır.

13. Öneriler

Aile toplumun yapı taşıdır ve evlilik onun temelidir. Boşanmanın çocuklar ve toplumun ana kurumlarının tümü üzerinde yaygın bir zayıflama etkisi vardır. Bununla birlikte, daha az yetişkin evlendiğinde, daha fazla yetişkin boşandığında ve daha fazla yetişkin tek ebeveynliği veya birlikte yaşamayı seçtikçe bu temel zayıflamaktadır. Toplumun başlıca kurumlarının (aile, okul ve devlet) hepsinin boşanmayı neredeyse sıfıra indirmede büyük çıkarları vardır, çünkü bu, dokunduğu her işçinin, vatandaşın, tapanın ve öğrencinin insani kapasitelerini zayıflatarak her kurumu zayıflatır. Bu kurumların liderleri, reddedilme kültürünü sona erdirmek için sorumluluklarını üstlenmelidir. Politika yapıcılar, papazlar ve akademisyenler, onları bu yönde motive etme sorumluluğunu taşır (Potrykus ve Fagan, 2011).

Bugünün çocukları, önceki nesillerin çocuklarına göre entelektüel, ahlaki, duygusal ve fiziksel olarak daha zayıftır. Medyada ve siyasette insanlar, başarısız bir eğitim sistemine veya genç evli olmayan annelere ve bunların çocuklar ve toplum üzerindeki zararlı etkilerine işaret ederler. Ancak kimse boşanmanın yaygın ve geniş olumsuz etkileri üzerinde durmaktan hoşlanmaz. Bütün bu hoş olmayan tablonun görülüp anlaşılabilmesi ve tüm toplumsal desteklerle evliliğe dayalı bir aile kültürünü ve bu ailesel normu bir kez daha normal hale getirmek için gerekli tüm toplumsal destek ve korumalara ait olan bir sevgi ve aidiyet kültürünü yeniden inşa etme görevine koyulabilmesi için gerçeği ve gerçekleri bilmek gerekir. Her çocuk bunu hak ederken bireylerin de buna ihtiyacı vardır (Fagan ve Churchill, 2012).

Teşekkür

Makalenin yazımı esnasında bana destek olan ve katkılarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Mert AKCANBAŞ'a teşekkürü borç bilirim.

REFERENCES

- Abalı, S. (2006). Boşanmak İçin Başvuran Kadınların Evlilikteki Cinsel Yaşamlarını Boşanma Nedeni Olarak Görme Durumları. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Akyüz, E. (1993). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 1 (11), 1301-3718.
- Amato, P.R. ve Booth, A.A. (1997). Generation at Risk. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Amato, P. R. ve Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. Journal of family issues, 24(5), 602-626.
- Al Qaisi, S. ve Al Majali, K. (2003). The causes of divorce in the province of Karak-Jordan, Journal of Educational Research at University of Qatar 18 (174).

- Bastaits, K. ve Mortelmans, D. (2016). Parenting as a mediator between post-divorce family structure and children's wellbeing. *Journal of Child and Family Studies*, 25(7), 2178 – 2188.
- Beckmeyer, J. J., Coleman, M. ve Ganong, L. H. (2014). Post-divorce coparenting typologies and children's adjustment. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 63(4), 526–537.
- Bierman, A., Fazio, E. M. ve Milkie, M. A. (2006). A multifaceted approach to the mental health advantage of the married: Assessing how explanations vary by outcome measure and unmarried group. *Journal of Family Issues*, 27(4), 554 – 582.
- Bilici, A. B. (2014). Boşanma Sürecinin Çocuklar Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri. *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 79-110.
- Can, Y. ve Aksu, N. B. (2016). Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (58), 888-902.
- Cooney, T.M. ve Uhlenberg, P. (1991). Support from Parents Over the Life Course: The Adult Child's Perspective. *Social Forces*, 71, 63-83.
- Dişsiz, M. ve Şahin, N. H. (2008). Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 1 (1), 50-58.
- Dobash, R. E. ve Dobash, R. P. (1979). *Violence against Wives: A Case against the Patriarchy*. New York, NY: Free Press.
- Engelhardt, H., Trappe, H. ve Dronkers, J. (2002). Differences in family policy and the intergenerational transmission of divorce: A comparison between the former East and West Germany. *Demographic research*, 6, 295-324.
- Evans, M. D. R., Kelley, J. ve Wanner, R. A. (2001). Educational Attainment of the Children of Divorce: Australia, 1940–1990. *Journal of Sociology* 37 (3), 285.
- Fagan, P. (2011). *Marriage and Economic Well-Being: The Economy of the Family Rises or Falls with Marriage*. Washington, D.C.: Marriage and Religion Research Institute.
- Fagan, P. F. ve Churchill, A. (2012). The Effects of Divorce on Children. *Marri Research*, 1, 1-48.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Kara, B. ve Doğan, S. (2018). Türk Aile Yapısında Boşanma Nedenleri: Aksaray İli Örneği. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 48-66.
- Kleinsorge, C. ve Covitz, L. M. (2012). Impact of divorce on children: developmental considerations. *Pediatr Rev*, 33(4), 147-54.
- Kuc, H. A., Karduz, F. F. A. ve Ercan, T. (2019). The Effect of Divorce on Women: A Case Study in Sakarya Province. *Turkish Journal of Applied Social Work*, 2(2), 198-217.
- Kinard, E. M. ve Reinherz, H. (1986). Effects of Marital Disruption on Children's School Aptitude and Achievement. *Journal of Marriage and Family*, 48, 289-290.
- Öngören, S. (2017). Boşanma ve Boşanmanın Erken Çocukluk Dönemi Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *İnesjournal, Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (13), 73-87.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.
- Özen, Y. (2017). Psikolojik Travmanın İnsanlık Kadar Eski Tarihi. *Erzincan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. The Journal of Social Science*. 1 (2), 104-117.
- Potrykus, H. ve Patrick, F. (2011). *Decline of Economic Growth: Human Capital & Population Change* Washington, D.C.: Marriage and Religion Research Institute.
- Solmuş, T. (2015). *Travma Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yaşam.

- Şar, V., Öztürk, E. ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeğinin Türkçe Uyarlamasının Gecerlilik ve Güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 32, 1054-63.
- Şar, V. (2018). *Dissosiyatif Bozukluklar - Temel ve Klinik Psikiyatri*. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.
- Tarhan, N. (2008). *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Tomcikova, Z., Geckova, A., Orosova, O., Van Dijk, J. P. ve Reijneveld, S. A. (2009). Parental divorce and adolescent drunkenness: Role of socioeconomic position, psychological well-being and social support. *European Addiction Research*, 15: 202 – 208.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2021). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>.
- Yıldırım, D. S. ve Pendergast, D. (2020). The Effect of Divorce on the Society. *IDOSR Journal Of Banking, Economics And Social Sciences* 5(1), 59-63.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de Boşanma ve Sebepleri. *Bilig*, (28), 59-81.